

Näin olen matkustellut. Olen voimieni myöden koettanut täyttää toimitukseni. Toivoin lähteissäni enemmänkin saavani — mutta ihminen kylvää Herra antaa kasvun — kokenut kaikki tietää.

23.

F. W. Illbergin kertomus kansansävelten keruusta Savossa v. 1866.

(Suomennos.)

Matkakertomus Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle Helsingissä tehnyt koulunopettaja

F. W. Illberg.

Palattuani 19 p. elokuuta 1866 Helsingin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustannuksella etelä-Savoon tekemältäni kymmenviikkoiselta matkalta saan täten kunhian antaa Seuralle lyhyen katsauksen matkan vaiheista ja samalla tehdä selvää sen päätuloksista.

Kun 12 p:nä kesäkuuta 1866 olin jättänyt pääkaupungin ja höyrylaivalla „Sibbo“ saapunut Lovisaan, aloin jo seuraavana aamuna Kymmin pitäjässä suomalaisten tanssisävelmäin keruuni. Onnistuin nimittäin Korkeakosken kestikievarissa kyytimiesten joukossa tapaamaan vanhan ukon, Mikko Vanhalan, joka sanoi nuoruudessaan olleensa monissa häissä tanssisäveleitä rallattamassa; hän luuli vieläkin muistavansa jonkun sen ajan lauluista ja sävelmistä, kunhan vaan saisi päänsä „vähän liikutetuksi“. Kun ukko sentähden oli saanut aimo aamuryypyn, lupasi hän laulaa minulle matkalla kaupunkiin (Haminaan), jonka vuoksi lähdimme menemään. Matkalla muistoonpanin ne harvat sävelmät, jotka ukko vielä muisti (muun muassa Korho-

sen: „No miehet, miehet veikkoset“, jonka sanat jo löytyvät painettuina), ja sain häneltä sen tiedon että seuraavana päivänä vietettäisiin häitä Ylänummen kylässä, joihin saapuisi viisi soittoniekkaa, muun muassa Anton Läätin (Brandstake), joka on kuuluisin soittoniekka koko kihlakunnassa ja jo yli keski-ijän. Seuraavana päivänä lähdin siis sinne ja häitä vietettiin kolme päivää, joiden kuluessa muistoonpanin ne, joita pidettiin vanhimpina, sekä muutamia uudenaikaisia, n. k. Engelskaa eli Ankeliskoo. Tunsin niistä muutamat englantilaisiksi merimiestansseiksi ja sainkin soittoniekoilta tietää, että he olivat oppineet ne laivanveistäjiltä ja merimiehiltä, jotka Hamina- tai Viipurista olivat purjehtien käyneet Englannissa ja siellä sattuneet talvehtimaan. Näissä häissä sain sen kokemuksen että tällaisissa juomingeissa on sängen vaikeata muistoonpanna sävelmiä, sillä melkein yhtämittaa tanssitaan julmasti kirkuen ja kovasti tyrkkien, niin että vaivoin kuulee soiton, vielä vähemmin voi rauhassa sitä muistoonpanna. Lupasin sentähden käydä Anton Läätin tapamassa hänen kotonaan Husulan kylässä Savosta palatesani, ja läksin taivaltamaan jalkaisin tuota 15 virstan pituista matkaa Haminaan, koska mitään hevosta ja miestä ei ollut saatavissa koko kylässä, jossa kaikki miehet, vanhat ja nuoret huvittelivat aika vahvasti, eivätkä ollenkaan halunneet lähteä pois häistä. Tiellä tapasin erään kylänräättälin, Liljanderin Summan kylässä; häneltä sain myös erään vanhan polskan. — Vähän leväytyäni kotonani Hamina- länne lähdin tiistaina 19 p. kesäkuuta Sippolaan, jossa minulla oli työtä viikon päiviksi sävelmien muistoonpanossa, joita osaksi viululla esittivät Esaias Jaakonpoika Kapakka, Olli Nappula ja Antero Kattelus, osaksi lauloivat pappilan renginvaimo, eräs vaimo Palomäestä, eräs

palvelustyttö Hirvelän kylästä, joille minun oli maksaminen ennenkuin tahtoivat antaa äänensä kuulua. Tiistaina 26 p. kesäkuuta saavuin Valkealaan, jossa Saarenon kylässä tapasin vanhan soittoniekan Joel Ihanaisen sekä Jyrön torpassa kalastaja Adam Grönvallin, jotka osasivat soittaa koko joukon vanhoja, suurimmaksi osaksi venäläisiä tansseja, kuten „Parinaa“, „Karunaa“, „Kapinaa“, „Puitskaa“, „Kakkunassiaa“, „Ryssää“, „Kasakkaa“, „Kansanskaa“, „Pistuskaa“, „Sotskaa“ (eli „Skotskaa?“), jotka myöskin muistoonpanin, koska ne ovat niin kansanmieleisiä rahvaassa ja koska niitä tanssitaan koko kaakkois-Suomessa ikimuistoisista ajoista saakka. Lauvantaina 30:nta päivänä tulin Luumäelle, jossa sain kuulla melkein kaiken sen saman kuin Sippolassa ja Valkealassa, ainoastaan 2 eli 3 uutta. Tullessani 2 päivänä heinäkuuta Savitaipaleelle tapasin herra D. E. D. Europaeuksen, jonka seurassa tein retken Kärnäkoskelle, Partakoskelle, Suommenniemelle ja erääseen Saimaan saareen, Kuivaissaloon, jonne sousin itse edestakaisin suuressa myrskyssä tavatakseni kaksi soittoniekkaa, joiden sanottiin osaavan paljon vanhoja sävelmiä, jotka kuitenkin olin kuullut jo naapuripitäjissä. Ollessani Savitaipaleella oli minulla huono onni ja pieniä vastoinkäymisiä, mutta sain kuitenkin sikäläisessä kestikievarissa muistoonpanna muutamia vanhoja sävelmiä, muiden muassa erään sangen harvinaisen paimenlaulun pukinsarvella soitettuna. Ilma, joka tähän saakka oli ollut sangen kaunis, muuttui 2 päivänä heinäkuuta hyvin epäsuotuisaksi, rajuksi ja tukalaksi, alinomaan oli sadekuuroja ja väkeviä tuulenpuuskia, niin etten voinut päästä yli Taipalsaareen; mutta minulla oli parempi onni Lemin kirkonkylässä (jonne saavuin 4 päivänä heinäkuuta ja josta aioin mennä yli Taipalsaareen, josta jat-

kuva raju-ilma kuitenkin minut esti) sillä siellä tapasin mylläri Erik Kruskopfin, joka osasi soittaa kaikki, mitä koko Taipalsaaren etevin soittoniekkaka Aleks. Koliin Peltoisten kylässä taisi. Lapveden ja Joutsenon pitäjissä sattui minulle semmoinen paha onni etten tavannut kotonani niitä soittoniekkokkaita, joita minulle oli matkalla suosittettu; kuitenkin sain kyselemällä selville että näissä pitäjissä tanssittiin ja soitettiin samaa, mitä jo olin naapuripitäjissä muistoonpannut. Lauvantaina 7 päivänä heinäkuuta kulin veneellä, muutamasta yleisen maantien varrella Ruokolahdessa sijaitsevasta torpasta, erääseen Saimaan saareen, Salonsaareen, jossa tapasin talonisännän, joka osasi soittaa muutamia tanssisävelmiä, joita en ennen ollut kuullut. Rautjärvellä, jonne saavuin 11 päivänä heinäkuuta sain eräältä urkurinkokelaalta, Putkoselta, lupauksen, että hän joulunpyhinä kokoaisi siellä tavattavat leikit ja tanssit ja lähettäisi ne minulle Helsinkiin. Rautjärvelläkin olivat sikäläiset soittoniekat lähteneet matkoille ja heidän takaisintulostansa ei tiedetty, jonka vuoksi 12 päivänä heinäkuuta menin Parikkalaan, jossa onnistuin tapaamaan paljon matkustaneen ja taitavan soittoniekan, maalaisnikkarin Michelsonin l. Iivanaisen, joka osasi koko joukon kaukaisissa Suomen pitäjissä tunnettuja sävelmiä. Kerimäen pitäjässä, jonne saavuin 15 päivänä heinäkuuta, kulin Joughenniemen kylästä veneellä useammassa kylässä mainittua pitäjää, ja onnistuinkin saamaan muutamia lauluja sekä yhden vielä elossa olevan n. k. Runo-Kokin tekemän uuden runon, sitäpaitsi lupasi lukkarinkokelas Perhenen vastedes postin kautta lähettää vielä useampia samantyyppisiä. Kerimäellä ilmoitti eräs talonpoika lähellä Punkaharjun kruununpuistoa löytyvän jälkiä kuparimal-

mista ja toivoi että joku vuorilajien-koettelija tulisi sinne tätä malmia tutkimaan.

Heinäkuun 17 päivänä saavuin Savonlinnaan tava-takseni henkikirjuri Federleytä, joka juuri samalla hetkellä, kun hänet kohtasin, astui höyrylaivaan matkustaaksensa Viipuriin; hän ehti kuitenkin lupaamaan, että vasta lähettäisi minulle, mitä osasi soittaa. Säämingissä en myöskään saanut mitään uutta, mutta Rantasalmella ja Sulkavalla oli minulla taasen parempi onni, etenkin Sulkavan kanttorin Huhtisen luona, joka soitti minulle muutamia uusia sävelmiä. Myöskin Juvalla onnistuin saamaan muutamia uusia sävelmiä muistoonpannuksi pappilassa eräältä rengiltä sekä kestikievarissa eräältä muurarilta; sitäpaitsi kuulin rahvaan siellä laulavan kahta erittäin kaunista kansanlaulua, jotka sanoivat kuulleensa herra B. B. Bromsin laulavan konsertissaan viimemainitussa pitäjässä. Toinen näistä kansansävelmistä kuuluu olevan yleinen Satakunnassa, mutta herra Broms laulaa sen Yrjö Koskisen „Suomen salossa“ nimisen laulun sanoilla: „Honkain keskellä mökkini seisoo“, toinen sanotaan löydetyn entisen nimismiehen Granqvistin jälkeenjääneiden paperien joukosta. Mikkelin pitäjässä kävin useassa kylässä ja herraskartanoissa, niinkuin Haukivuoreen päin olevassa Kuurulassa, jossa minulla oli tilaisuus muistoonpanna sävel ennen painettuun runoon: „Pääskyläinen päivä lintu“, sekä eräs tanssileikki Muolan pitäjistä. Otavan maanviljelyskoulussa tapasin oppilaissa joitakin lauluntaitoisia nuorukaisia ympärillä olevista pitäjistä, sekä erään viulunsoittajan Ikonen Kerimäeltä sekä erään torpparin Wilhelm Hurrin, joilta onnistuin saamaan muutamia uusia sävelmiä, muun muassa vanhan paimenlaulun pukinsarvella soitettuna. Mikkelin pitäjistä tein ensin retken Kristiinaan, ja aioin

sieltä myös mennä Puumalaan, mutta sateinen sää ja myrsky-ilma estivät veneellä perille pääsemästä, jonka vuoksi palasin takaisin Otavaan ja matkustin sieltä Hirsensalmeen 6 päivänä elokuuta. Siellä oli minulla tilaisuus muistoonpanna muutamia tanssisävelmiä (Artjärveltä), jotka kanttori Lindberg viululla esitti, sekä erään vanhan tanssileikin: „Harjahapsusilla“, jonka eräs mylläri Kissa-kosken myllyllä lauloi ja selitti. Kristiinassa ja Mäntyharjussa ei rahvas enää sanonut pitävänsä tapana tanssia ei edes häissä, kuitenkin minulle ilmoitettiin muutamien soittoniekkojen nimet ja asuntopaikat, mutta en kuitenkaan tavannut heitä kotona, sen sijaan Kristiinassa kuulin vanhan tanssileikin „Hanhisilla“. Huhdasjärven kestkievarrisä Iitin pitäjässä aamiaisilla ollessani 11 p. elokuuta yllätti minut hauskasti soittoniekka David Mettälä, jota olin tiedustellut iltaa ennen; hänellä oli tarjottavana muutamia kauniita alkuperäisiä suomalaisia sävelmiä, joista etenkin eräs n. k. Hoppavalssi miellytti minua suuresti. Tässä kestkievarrisä eivät olleet nähneet ketään matkustavaista kahteen kuukauteen ja sama oli laita Paljakassa, samalla Iitin pitäjän takalistolla. Jaalan kylässä Iitissä l. Vesikansassa tuotti minulle sekä hyötyä että huvia sangen kuuluisan ja taitavan soittoniekan Matti Niinimäen tapaminen (kutsui itse itseänsä Kajanderiksi); hän ei ainoastaan tuntenut useita jo muistoonpanemiani sävelmiä, vaan antoi muutamia uusiakin, muun muassa omia sävellyksiään, ja lupasi myös lähettää vastedes mitä kansan keskuudessa sattuisi tapaamaan. Elimäellä ja Anjalassa en kuullut mitään uutta, paitsi Mämmölässä yhden ainoan valssin. Paluumatkalla Haminaan (17 p. elokuuta) etsin Anton Läätiiä kotoansa Husulan kylästä Vehkalahden pitäjää ja sain siellä tietää että hän olisi tavattavana kau-

pungissa, jossa oli salvumiehenä työssä; tapasinkin aivan oikein hänet siellä ja sain häneltä vielä muutamia uusia sävelmiä lisäksi. Haminasta palasin 19 päivänä elokuuta laivalla Helsinkiin mukanani 140—150 muistoonpantua sävelmää, joista osaa paraikaa sovittelen pianolle, jonka jälkeen tahdon kaikki puhtaaksikirjoittaa, ennenkuin jätän ne Seuran arvosteltaviksi; tämän vuoksi nöyrimmästi pyydän saada ajan pidennystä työni valmistamista varten ensi vuoden tammikuuhun, senkin vuoksi, että minulla on 42 tuntia viikossa kansakoulussa ja pyhäkoulussa opetustointia ja minulla siis on sangen vähän aikaa työskennellä kotona. Muuten tahdon ilmoittaa, että aikomukseni on ensin järjestää kaikki ne, jotka pidän alkuperäisinä suomalaisina, ja sitten sellaiset sävelmät, jotka ammoisina aikoina merenkulkijain mukana tulleina, ovat aikojen kuluessa tulleet täysin kansallisiksi Suomessakin. Vihdoin tahdon vielä lisätä että tällä matkallani huomasin rahvaassa melkein kaikissa pitäjissä eräänlaista tanssisävelmän ja tanssien halveksimista, luultavasti siitä syystä että useimmilla semmoisilla sävelmillä on sangen hullunkuriset ja kaksipäiset sanat, jota rahvas häpesi esiintuoda, jonka vuoksi useimpiin en saanutkaan sanoja, ja sangen vaikeata oli itse rahvaalta saada kuulla jotakin sitä lajia, kun sitä-vastoin soittoniekat olivat hyvin avomieliset, kunhan vaan saivat kylliksi maksua. Myöskin näkyivät talonpojat pitävän matkani tarkoitusta sangen turhana, ennenkuin heille ehdin selittää että jokaisen sivistyneen kansan asia on jättää niin monta jälkeä kuin mahdollista sivistyshistorialle, ei ainoastaan kansanrunoja, satuja, sananlaskuja, arvoituksia j. n. e., vaan myöskin tavoistansa, tansseistansa, kansallispuvuistansa y. m. niinkuin vanhassa testa-

mentissa saa oppia tuntemaan Judan kansan ja sen tavat ja menot. Tähän vastattiin tavallisesti että Seuran silloin olisi pitänyt koota sellaista jo 30 à 40 vuotta sitten, jolloin viulu ei vielä ollut ehtinyt tunkea pois heidän vanhoja pukinsarvella soitettavia säveleitänsä, paimenlaulujansa, tanssileikkejänsä ja rallatustanssejansa, joita hyvin hämääriästi voivat muistaa lapsuudestaan. Parhaan taitoni ja parhaan kykyni mukaan olen kokenut muistoonpanna niin monta sellaista vanhaa ja harvinaista sävelmää kuin mahdollista ja kun ulotin matkani 24 pitäjään, siis paljon etelä-Savon ulkopuolelle, luulin sillä vaan tekeväni Seuralle suuremman palveluksen, etenkin kun matkarahani juuri riittivät sen suuren vieraanvaraisuuden ja hyvän-tahtoisuuden vuoksi, jota melkein kaikkialla sain nauttia ja kokea herrasväen ja rahvaan, sukulaisten, tuttujen ja tuntemattomien puolelta.

Tämmöinen matka pitkin rannikkoa Karjalaan ja koko Laatokan ympäri tuottaisi käsitykseni mukaan kahta vertaa suuremmat tulokset, kun eivät mitkään virret eivätkä uudemmat laulut ole ehtineet tunkemaan pois venäjän-karjalaisten ikivanhaa kansanrunoutta. Lopuksi pyydän ja toivon ettei Seura aivan ankarasti arvostelisi tätä suurimmassa kiireessä kirjoitettua matkakertomustani.

F. W. Illberg.